

«Bibel og litteratur» i nyere GT-forskning

AV TERJE STORDALEN

Bibelfaget gjennomlever på mange måter et moderne «Big Bang»: Den kulturelle, metodiske og – for en stor del – materiale enighet som har preget faget i vel 100 år, går i oppløsning. Fagmiljøet splittes i segmenter som aksellerer fra et fremdeles eksisterende sentrum og ut i forskjellige retninger. I denne situasjon oppstår nye systemer og tyngdepunkter. Foreløpig er det for tidlig å tegne noe kart: det er for stor bevegelse i massen. Én sektor som imidlertid utvilsomt har fanget opp mye av energien, er den som arbeider med «Bibel som litteratur».

Nå er heller ikke dette noen enhetlig sektor, og hensikten med denne revy-artikkelen er derfor begrenset til to formål: (a) Jeg vil forsøke å skissere noen tendenser i denne bibeltolkningen. Dermed fokuserer jeg på generell og profilert litteratur. (b) Litteraturvitenskapelige synsmåter har fått gjennomslag i flere teologiske fagområder samtidig.¹ Denne artikkelen skal imidlertid kun ta for seg GT-faget, og vi skal ta for oss utelukkende fortellende – narrative – tekster.²

1. Overblikk

Når man skal nevne de mest kjente arbeider i denne genre, kommer man ikke forbi Robert Alters *The Art of Biblical Narrative*³ fra 1981. Denne boken markerer, ikke først og fremst når litteraturbasert GT-tolkning startet eller når den nådde sitt høydepunkt, men når den fikk bredt gjennomslag. Boken er mer en eksempelsamling enn et systematisk argument for litteraturorientert lesning. Likevel har den fått stor betydning. Den går i dag igjen i fotnoter og litteraturlister i de forskjelligste typer eksege, og har også fått *National Jewish Book Award*.

Alter selv skriver at anvendelsen av litterære kategorier i bibelforskningen går lengre bakover, og Steven Pricketts bok⁴ viser at bibelexegese og litteraturfag har en flere hundre år lang felles historie. Kontakten avtok imidlertid utover i ortodoksien og pietismen, og er fra bibelforskernes side først revitalisert fra rundt 1970 (noe tidligere på litteraturvitenskapelig mark).⁵ Tidligere i vårt århundre finnes enkelte spredte forsøk, svært mange av dem ved jødiske bibeltolkere. Innenfor moderne GT-eksegese er det vanlig å si at *E. Good* var først ute – med emnet ironi.⁶ I 1975 kom så *J. P. Fokkelman* med sin bok om fortellerkunst i Genesis. Dette tør gjelde som det første fag-eksegetiske forsøk på å etablere en

reflektert litteraturorientert lesning av Bibelen. Fokkelmans bok er på langt nær så velskrevet som Alters, men som systematisk argument betraktet er den sterkere. Det samme gjelder Fokkelmans senere arbeider til Samuelsbøkene. Han har hele tiden arbeidet med å spesifisere de lover og konvensjoner som styrer den bibelske narrative poetikken.⁷

Fra slutten av 1970-tallet og utover kan den eksegetiske litteraturen fremvise flere bøker som gir generelle og systematiske innledninger til GTs littetære utforming. Bøkene har forskjellig preg og profil. *Lichts* bok er en svært elementær gjennomgang av noen fortellerteknikker.⁸ *Bar-Efrats* bok om fortellerkunst i Bibelen er mer encyklopedisk lagt opp. Den kom på hebraisk i 1979, ble revidert i 1984, og kom i engelsk oversettelse i 1989. Målet er å beskrive gammelhebraiske litterære virkemidler. Blant de mer brukte bøkene finner vi også *Adele Berlin's* bok fra 1983. Den tar utgangspunkt i noen få tekster, men har et generelt sikte. Mer orientert mot det litterære og mindre mot det tradisjonelt eksegetiske har vi f.eks. *Northrop Frye*, *Meir Sternberg* og *Gabriel Josipovici*.⁹ I tillegg til disse mest kjente, finnes en rekke sammenhengende fremstillinger eller samle-volum til emnet.¹⁰

Om man ønsker å fokusere på bestemte bibelbøker i stedet for på narrative virkemidler, gis det også innledningsbøker til «Bibel og litteratur». Den største og mest kjente er utgitt av *Robert Alter* i samarbeid med *Frank Kermode: The Literary Guide to the Bible* (1987).¹¹ På nesten 700 sider tar denne boken for seg de enkelte bibelske bøker (for deler av NTs vedkommende; tekstgrupper), og gir også en avdeling med generelle essays. Noen virkelig *Introduction* – i betydningen presentasjon av forskningssituasjonen – er dette likevel ikke. Både tilnæringsmåte og kvalitet varierer blant verkets vel 25 bidragsyttere, og ikke alle er like representative.

Endelig er det også kommet en rekke studier av enkeltbøker og perikoper sett i litterært lys. Her er forskningen etter hvert blitt svært omfattende,¹² og det er neppe mulig for ikke-spesialister å ha oversikt over området. Jeg kommer derfor ikke i denne korte artikkelen til å gi noen generell presentasjon av denne floraen av arbeider.

2. Narrativ analyse

Det er først og fremst den bibelske *fortelling* – narrasjon – som har stått i sentrum for den fornyede kontakt mellom litteratur og eksegesi. Det var også dette som var utgangspunktet for den første helhetlige fremstillingen som kom, nemlig *Bar-Efrats* bok på hebraisk i 1979. Ut fra sin narrative interesse beskriver *Bar-Efrat* punkt for punkt i bibelhebraisk fortellerkunst; fortelleren, karakterene, «plot», tid og rom og endelig stil. Mange har fulgt i hans spor med annen organisering av stoffet, andre innfallsvinkler, andre analysegrep og ikke minst annet teknisk vokabular.

Nettopp derfor er *Jean Louis Skas* bok til uvurderlig hjelp.¹³ Ska har nemlig tatt på seg å gi en sammenhengende oppsummering av den sammensatte forskningen. I hans lille studie får vi altså både en innføring i narrativ analyse og en indirekte innføring i litteraturen om narrativ analyse. Til hvert avsnitt gis et par viktige bibliografiske referanser, og i slutten av boken følger en tematisk bibliografi. Der finner vi også engelsk-fransk, engelsk-tysk, engelsk-italiensk og engelsk-spansk fag-glossar, samt vanlige indekser. På snau 100 sider gir Ska en oversikt over «Story» og «Discourse», over «Time», «Plot», «Narrator and Reader», «Point of View» og «Characters». Fremstillingen følger dermed den narrative analysens egen rekkefølge.

Ska har det vi kunne kalle en vid forståelse av sin oppgave. Han trekker ofte inn moderne litteraturteori og filosofi. Likevel er boken praktisk innrettet, med en mengde bibeleksempler og hele tiden konsentrert på den praktiske analyse. Boken tilbyr et konsistent og praksis-rettet vokabular og system i hvilket vi nykommere kan bygge videre med våre lesefrukter og egne observasjoner. Ska er også meget samvittighetsfull med først å ta med alle viktige fagtermer, dernest å gi historiske og bibliografiske referanser som utdyper emnet, og endelig til å føre termen opp i sin index. Boken kan derfor også gjerne brukes som oppslagsverk. Den vil uten tvil bli en standardbok i dette feltet. Særlig kapitlet om «Plot» burde være obligatorisk lesning for alle som ønsker å fortolke narrativ litteratur.

Svakhetene ved Skas bok ligger i forkant og i etterkant. I «etterkant» har Ska den svakhet som stort sett går igjen i denne litteraturen: Det gis ingen sammenhengende refleksjon over hvordan disse analyser skal relateres til det konvensjonelle eksegetiske univers. I «forkant» er problemet at fremstillingen er så knapp og så teknisk at det aldri blir skikkelig eksponert hvilket eksegetisk potensiale som ligger i en litterær tilnærming. Motivasjon og visjon må så å si være der før man gir seg i kast med Skas minutiøse teknika.

Motivasjon og visjon er imidlertid nettopp hva man får i *Alters* bok. Hans ledespørsmål er enkelt: Hva slags litteratur er egentlig de gammeltestamentlige fortellinger? (jfr. s. 24ff). Ut fra dette i og for seg tradisjonelle spørsmål tegner han et bilde som bryter ettertrykkelig med de fleste (implisitte) modern-eksegetiske svar: De bibelske forfattere (redaktører) har formet stilfullendte og avanserte fortellinger. Særegenheter i tekstene som tidligere ble forklart som tanke-sprang, parallell beretning av samme episode, delvis forvrengte sitater osv., skal ifølge Alter ikke ses som uttrykk for en ødelagt tekst. Tvert imot ser han dette som bevisste litterære virkemidler. Bokens åtte essays ligger nært på tekstene, og vil beskrive noen slike litterære karakteristika og virkemidler. Særlig nyttig for den praktiske eksegesi er kapitlene som omhandler forholdet mellom fortelling og dialog og bruken av repetisjoner (63–113). Innimellom eksemplene kommer en og annen prinsipiell påstand, alt tilrettelagt med sikker retorisk penn. Motivasjonsfaktoren i boken er høy.

Men også i «etterkant» har Alter litt å by på, særlig i kapitlet om «Type-Scenes and the Uses of Convention».¹⁴ Her ekspliserer boken et opplagt viktig anliggende: (a) Man kan ikke lese litteratur uten å kjenne de *språklige og litterære konvensjoner* litteraturen er basert på. (b) Som moderne lesere har vi mistet de fleste nøklene til å forstå Bibelens *litterære konvensjoner*, og derfor må disse rekonstrueres før vi leser tekstene. Her nærmer Alter seg altså tradisjonelle eksegetiske problemstillinger, men med et helt nytt materiale.

3. Språk og metafor

Det ligger i sakens natur at litterære virkemidler ofte må studeres som *språklige virkemidler*: Mens det makro-litterære univers omfatter komposisjon, fortellermodus, genre osv., gis det også et mikro-litterært univers som går på verbalbruk, billedbruk, ordvalg m.m. Det er derfor neppe tilfeldig at nettopp i sirkler hvor man er opptatt av Bibelens litterære kvaliteter, arbeider man også intenst med dens språk, selv om man ikke alltid redegjør for forbindelsen mellom disse to typer studier.¹⁵

A) Helt eksplisitt kommer imidlertid koplingen fram i *Alviero Niccacci* (opprinnelig italienske) bok om hebraisk syntaks.¹⁶ Hans prosjekt er å definere hebraiske verb-tider kontekstuell. Der de fleste filologer vil bestemme verbets tid ut fra dets form, vil Niccacci bestemme det ut fra dets posisjon og funksjon i teksten. I denne sammenheng skiller han ikke bare mellom de to grunnleggende litteraturkategorier fortelling og poesi, men også mellom fortelling og tale. Den kontekstuelle analysemodellen som her ligger til grunn er tekstlingvistisk (H. Weinrich), og den er historisk forbundet med strukturalistisk forskning (se nedenfor). En annen interessant likhet med litteraturkritisk tolkning, er at Niccacci uttrykkelig avstår fra kildeondring, med den begrunnelse at også eventuelle redaksjoner, innskudd osv., *må følge grammatiske og syntaktiske konvensjoner* (13f). Dette er en filologisk versjon av den litteraturkritiske trossetning at også slutt-teksten må være litterært meningsfull. Mest eksplisitt er imidlertid koplingen til «Bibel og litteratur» idet verbets tider defineres også ved hjelp av litterære størrelser.

Nå er Niccacci uten tvil mer interessert i grammatikk enn i litteratur. Hans konklusjoner og analyser går entydig i grammatisk retning. Det som er interessant for oss, er at han gjennomfører en syntese av tradisjonelle filologiske problemstillinger og litteraturkritisk farget analyseapparat; syntaks, morfologi og semantikk, kontekst, stil og litterær komposisjon (s. 163). Selv om hans interesse er filologisk, vil hans *resultater* uten videre være anvendbare for en litteraturkritisk analyse av en fortellende tekst.

B) Denne eksplisitte kopling hos Niccacci kaster perspektiv tilbake over f.eks. *G. B. Cairds* bok om Bibelens språk og billedverden.¹⁷ Den er blitt noe av en klassiker og går ofte igjen nettopp i litteraturvitenskapelig farget eksegesis

teologi. Caird fokuserer på språkets rolle i eksegesen: Språkets funksjon; hvordan språk og tekst konstituerer mening, og dernest hvordan en bestemt kulturs bruk av språklige og tekstlige systemer gir enda ett sett av menings-konstituerende signaler. På denne bakgrunn går Caird til «hebraiske idiommer». I hans terminologi betegner dette typiske hebraiske språk-konstruksjoner og tenkemåter, og derifra når han fram til korte definisjoner og beskrivelse av metaforisk språk. Etter slik å ha klatret «oppover» i språkets hierarki, går fremstillingen naturlig over i en genre-bestemt drøftelse av fabel, myte, liknelse og allegori.

Følger man Caird, går det altså en direkte vei fra språk til tekst og litteratur. Og selv om han drøfter også de litterære størrelser hovedsakelig med språkforskerens termer, er Caird selv klar over at han her arbeider grunnleggende litterært. Nettopp fordi vokabularet er såvidt filologisk, blir det mulig å følge observasjonene i tekstene og få et konkret eksegetisk inntrykk av hva Caird arbeider med. Det er trolig disse kvaliteter ved Cairds arbeid som gjør det så attraktivt for «Bibel og litteratur»-orienterte eksegeter.

Cairds tema, billedspråk, har i det siste tiåret vært et aktuelt forskningsområde også i tyskspråklig eksegesis. I denne forskningen ser vi innslag av semantiske og litterære synsmåter, selv om innslagene foreløpig ikke er svært tydelige. Ett eksempel er *Anders Jørgen Bjørndalens* doktoravhandling.¹⁸

4. Tematiske strukturer

Cairds arbeid er for øvrig anvendt både av Bjørndalen og i *Perdues* studie av metaforisk teologi i *Jobs* bok.¹⁹ Hos Perdue er det metaforen som litterær og ideologisk størrelse som fokuseres. Utgangspunktet er at religiøst språk er metaforisk, og at de sentrale metaforene i en gitt kultur viser kulturens religionsforståelse og dermed dens erfaring av det hellige. Metaforen selv er dessuten mer enn språklig emballasje for et budskap som teoretisk sett kunne kommuniseres med ikke-metaforiske uttrykk. Den er «ultimate speech», og som sådan også tankens skarpeste redskap (s. 22). Her er altså innflytelsen både fra Paul Ricoeur og David Tracy helt tydelig.

På denne basis vil Perdue samle alle metaforer i GT som handler om skapelse. Disse ses i relasjon til generell fororientalsk mytologi og metaforikk. Og først når dette er gjort, er Perdue klar til å gå løs på *Jobs* bok. Han konkluderer med at boken refererer seg til to forskjellige mytiske og metaforiske paradigmer. Den ytre diskurs – den virkelige verden slik boken ser den – er farget av metaforen «Guds kamp med kaos». Den indre diskurs – den verden Job i dialogene forsøker å tegne, men som til sist ikke kan bli stående – er farget av metaforen «mennesket som Guds slave». Begge disse er kjente mytiske paradigmer fra Fororienten, det første også fra en mengde bibeltekster utenfor *Jobs* bok.

For den som kjenner materialet, hefter det problemer både ved *Perdues* valg av metaforer som «sammenlikningens minste enhet» og med hans påstand om at

Job «egentlig» bruker felles fororientalsk stoff til tross for at metaforene hos Job er «dekonstruert og restabilisert» i former som ikke likner mye på det «opp-rinnelige» stoffet. Dette er imidlertid ikke poenget i denne omgang. Sett under synsvinkelen «Bibel og litteratur» er Perdues bok en demonstrasjon av hvordan en litterær kategori – metaforer – anvendes inne i tradisjonelle diakron-eksegetiske problemstillinger. Perdue forsøker å utarbeide en synkron modell som vil integrere tradisjonell eksegetisk kunnskap. Boken demonstrerer imidlertid også hvor omfattende en slik oppgave er: Det krever at eksegeten har oversikt ikke bare over noen relevante parallell-tekster, men over hele GT og mange tekster i omkringliggende kulturer.

Når er veien naturligvis ikke lang fra en undersøkelse av bibelske metaforer til spørsmål etter det univers disse metaforene danner når de leses sammen eller etter hverandre. Det er på dette nivå de fleste litteraturkritikere leser Bibelen – norske lesere finner gode beskrivelser hos Jan Schumacher.²⁰ Når vi arbeider innenfor GT-lig referanseramme, er det imidlertid foreløpig ikke så mye å skrive om i denne gaten. Det er vel mye som tyder på at tradisjonell eksegese gjør det vanskelig for gammeltestamentlere å sette noe slikt som et helbibelsk metaforisk univers.

5. Ironi, tragedie, komikk

Ifølge Alter startet den moderne bevegelse av «Bibel og litteratur» i eksegetenes egne rekker med Goods bok *Irony in the Old Testament*.²¹ At ironi, satire, latter, humor, tragedie og gråt tiltrakk seg spesiell oppmerksomhet, er i grunnen forståelig. Dette er jo forholdsvis avgrensede områder både i tema og tekstgrunnlag. Samtidig er dette områder som inviterer til litterær tilnærming. I den aller nyeste eksegetiske litteraturen er det kommet fart også i denne forskningen igjen. I 1984 kom *Semeia 32: Tragedy and Comedy in the Bible*. I 1989 kom så samlingen *On Humour and the Comic in the Hebrew Bible*.²² Den gir et sammenhengende overblikk over humor som språklig og teologisk fenomen, og f.o.f. om humor (og tragedie) slik den finnes i bibelske tekster. Boken har også et forskningshistorisk perspektiv, og er nyttig lesning for alle som vil arbeide med disse litterære virkemidlene i GT.

6. Struktural litteratur-analyse

1970-tallet var strukturalismens glansperiode, da den levde som et filosofisk system, særlig ved kontinentale (franske) universiteter. Man tenkte at strukturalismen beskrev grunnstrukturer ved tilværelsen, og derfor kunne appliseres i forskjellige fag. Mest intens ble «applikasjonen» i sosialfagene (f.o.f. med Claude Lévi-Strauss), men også i litteraturfaget ble strukturalisme og semiotikk pregnante innslag. I dag kan man slå fast at den filosofiske strukturalismen er så godt som død. De forskningsretninger som nå bruker en slik betegnelse – vi møter dem

særlig i anglosaksisk kontekst – representerer en mer pragmatisk analyseretning. Denne har hentet noen elementer fra den «ekte» strukturalismen (eller kanskje helst fra dens forhistorie). Andre elementer er hentet fra en anglosaksisk strukturtradisjon som strekker seg minst tre århundrer bakover.²³

A) Også innenfor bibelfagene har denne nyere litterær-strukturelle tekst-analyse fått en viss utbredelse, og også her er arbeidene hovedsakelig pragmatisk anlagt – og dermed ikke lette å karakterisere *en bloc*. Ett tydelig eksempel er *Pamela Milnes* bok.²⁴ Hun knytter an til den russiske forskeren Vladimir Propp (1895–1970) – senere regnet som tidlig representant for strukturalismen – og hans bok om folkeeventyrets morfologi. Den kom på russisk i 1928. Propp beskrev strukturen i 100 russiske folkeeventyr, og utviklet på denne basis sin modell om en felles struktur bak alle eventyr av denne typen.

Milne utvikler – i samtale med forskningslitteraturen etter Propp – retningslinjer for hvordan Propps analyser kan anvendes på andre typer tekster. Hun bestemmer hvilke tekster i GT som kan dra nytte av en slik analysemodell, nemlig «etnopoetiske» tekster som startet som muntlig litteratur. Milne bestemmer også hvilket (begrenset) formål en slik analyse kan tjene: beskrive fortellingens overflate-struktur, sammenlikne fortellinger på et slikt overflatenivå, og (noen ganger) klassifisere tekstens genre. Som eksemplifisering av analysemodellen gjør hun en inngående studie av Daniel 1–6. Hennes konklusjon er at Propps modeller ikke er brukbare til å klarlegge alle sider av disse tekstene, men at de i flere tilfeller gir god forståelse for fortellingenes art.

B) Mindre basert på tradisjonell eksegese, mer eklektisk i forhold til strukturalistiske impulser og mindre systematisk som helhet betraktet er f.eks. *David Joblings* arbeider.²⁵ Også her spiller imidlertid *litterær* strukturalitet en viktig rolle. Vi kan ikke nå gå inn på analyse av hans enkle studier. Det er likevel et gjennomgående trekk at der Milne vil arbeide med generelle strukturer, arbeider Jobling med den enkelte tekstens partikulære struktur. Der Milne spør etter genre, spør Jobling etter indre-tekstlig logikk og sammenheng. Og mens Milne holder seg til én enkelt strukturalistisk premiss-leverandør, arbeider Jobling med modeller fra flere «strukturalister», som f.eks. Barthes, Culler, Geertz, Greimas, Lévi-Strauss og Propp.

Denne vekslingen fra generelle til partikulære strukturer som samtidig anvender generelle strukturelle modeller kan forstås som en syntese mellom fransk strukturalisme og anglo-amerikansk Nykritikk, og er nok slik sett nokså typisk for amerikansk *litteratur*-strukturell forskning.²⁶

7. Retorisk analyse og «Reader-response»

A) En markant gruppe litteraturvitenskapelige arbeider er de såkalt retoriske analyser av bibelske tekster. Også her skjuler det seg flere analysetyper bak samme merkelapp, og igjen er den samlende fremstilling umulig. Vårt eksempel skal være *Rhetoric and Biblical Interpretation*.²⁷

Bokens to forfattere gruper tak i et utsagn fra James Muilenburg fra 1968, om en nødvendig videreutvikling av den formkritiske skole. Muilenburgs poeng var at formkritikken stirrer seg blind på tekstens *generelle* former og formelementer, mens tekstens *spesielle* form og struktur, ikke kommer i blikkfeltet.²⁸ Form kan ikke reduseres til genre! Patric og Scult vil nå bidra til den videreutvikling Muilenburg fordret. Det formkritiske utgangspunktet gjør at deres arbeid beholder høy bevissthet både om nødvendigheten av historisk arbeid og av kunnskap om bibelske formtyper. Oppå dette fundament vil de legge en analyse av de virkemidler den faktisk foreliggende tekst hadde i kommunikasjonen med sitt (historiske) publikum. Form er etter dette en partikulær og muligens unik realisering av en de konvensjoner et språkfelleskap har for å involvere tilhørere (s. 15).

Det virkelig spesielle med den retoriske analyse – i hvert fall slik Patric og Scult utvikler den – er at den ikke nøyer seg med å forstå «tekstens virkemidler» som en rent litterær størrelse. De vil lenger enn å beskrive teksten som et lukket, litterært kunststykke.²⁹ Forfatterne bruker ordet «retorikk» i klassisk gresk betydning, og ønsker å studere hvilken overbevisningskraft teksten som helhet har. For at dette studium skal finne sted, må fortolkeren først bli tekstens *leser*: Hun eller han må gå inn i en dialog med teksten om den saken som teksten handler om (s. 19).

B) Slik leder den retoriske analyse direkte over i en kompleks hermeneutisk problemstilling som blant annet utfordrer fortolkningsfagets tradisjonelle objektivitetskrav. Subjektivitet blir et avgjørende premiss for å *forstå*: Fortolkningen *trenger* en leser som kan ta stilling til tekstens overbevisningskraft. Først da forholder man seg til teksten *som tekst*. Dette faller innenfor hva man på engelsk kaller «Reader Response» – en analyseretning som oppsto som reaksjon nettopp på objektiviserende «New Criticism»-forskning. Den har fått et visst nedslag også i bibelfagene, foreløpig helst i programmatisk arbeid.³⁰ Dreiningen mot det hermeneutiske er for øvrig en markant trend også innenfor litteraturfaget selv de siste par tiår.³¹

Leserens hermeneutikk er et problem som Patric og Scult bare så vidt berører på prinsipielt nivå. Jeg har forsøkt å vise at det langs slike linjer er stor fare for at man måler fortolkningslegitimitet for mye på dens bruksverdi og for lite på de kriterier som tross alt ligger i selve teksten.³² En gjennomlesning av resultatet for Patric og Scult, antyder at en slik frykt ikke er ubegrunnet: I kapittel 6 (103–25) tar de for seg «den bibelske skapelseshistorien: Gen 1–3». Denne teksten leses under følgende synsvinkel: Dens overbevisende presentasjon av Jahves makt, en presentasjon som legitimerer hans makt i Gen 12ff. Ett åpenbart problem er at man dermed har kommet til å lese Gen 1–3 med kategorier som ikke uten videre slår oss som relevante for denne teksten. Vi øyner altså at tolkningens bruksverdi blir viktigere enn dens tekst-nærhet.

Verre for deres egen posisjon er at de baserer seg på at (a) Gen 12ff eksisterte *før* Gen 1–11 ble redigert inn, at (b) J er eldre enn P, men (c) at redaksjonen av Gen 1–11 antyder at det er P som i slutt-teksten skal være den bærende stemme – også når man som Patric og Scult begrenser seg til Gen 1–3. Det er åpenbart at ingen av disse forutsetningene i dag er uproblematisk. Hva som virkelig forbauser, er at Patric og Scult her bryter sitt eget program: De leser ikke teksten «slik den er overlevert oss», men må basere seg på genetiske hypoteser og en over- og underordning av tekstelementer for å få orden i sin lesning (P står i et «adjektivisk forhold» til J). Dermed demonstrerer de at en viss diakroni må til når man skal lese bibelske tekster, også der man har til hensikt å lese teksten under synkron synsvinkel. Men dette har de selv benektet i sin prinsipielle del, og ellers ikke redegjort metodisk for.

8. Noen perspektiver

1. Allment

A) Det gode med den typen analyser vi her har beskjeftiget oss med, er at de tematiserer *fortellingen* som litterær *representasjon av virkeligheten* – det vil si som kunstnerisk medium. En fortelling er ikke virkeligheten, den representerer virkeligheten, og den gjør det etter bestemte konvensjoner. Adele Berlin sier det slik i sin innledning: «Abraham i Genesis er ikke en virkelig person mer enn et maleri av et eple er en virkelig frukt. Dermed sier vi ikke noe om hvorvidt det fantes en historisk Abraham, og heller ikke noe om hvorvidt det finnes epler. Poenget er at vi ikke må blande sammen et historisk individ med dets narrative representasjon.»³³

Bibelforskere hr for ofte stupe inn historisk rekonstruerende spørsmål uten å ta nok hensyn til at historien er nedfelt i en bestemt *form* (i vårt tilfelle; fortelling). Berlins poeng er at det er nødvendig å kjenne og forstå formen, representasjonsarten, *før* man kan identifisere og evaluere eventuelle historiske opplysninger. Dette vil gjelde historiske opplysninger om forfatter såvel som opplysninger om omtalte hendelser. På dette punktet er bevissheten drastisk høynet i hvert fall i enkelte eksegetiske sirkler, og «Bibel og litteratur»-bevegelsen har ingen liten del av æren for dette.

B) Med en slik dreining faller det naturlig langt mer vekt på den foreliggende teksten – slutt-teksten. Det er jo den som representerer *formen*. Dermed kommer man i markant opposisjon til tradisjonell bibelforskning, som er mer opptatt av tekstens opphav og kilder enn av dens foreliggende form og innhold. I denne vekt-forskyvning faller «Bibel og litteratur»-bølgen sammen med noe av et paradigmeskifte i vestlig eksegetikk: Den tyske idealismens grunnparadigme synes å gå i oppløsning.

2. Det tyske *Entstehungs*-paradigmets død

I sitt oppgjør med den kirkelige tradisjon som forvaltet *das gewordene gewachsene* (slik tradisjonen er oss overlevert) måtte teologene påberope seg *wie es eigentlich gewesen ist* (tradisjonen slik den var i utgangspunktet). Denne strategien fikk effektivt gjennomslag fordi det lå som et mer eller mindre uttalt premiss i tysk åndsliv at det er det *opprinnelige* som er det *egentlige*. Dette grunnparadigmet styrte tysk vitenskapelighet, og konsekvensen for bibelfagets del var at man undersøkte de bibelske tradisjoner *vom Anfang her* – man startet med det *antatt eldste*, og leste det yngre i lys av det eldre. Derfor starter fremdeles så godt som all innledningslitteratur med en behandling av kildekriftet J i Pentateuken og ender med et kort tekst- og kanonhistorisk exposé.

Ser man empirisk på saken, så er denne fremstillingsmåte nøyaktig motsatt av de forskningsdata vi besitter. Det eneste vi helt sikkert har, er bibelmanuskriptene, for det meste fra middelalderen. Skal man vurdere disse vitenskapelig som kilder for en tenkt originaltradisjon, må dette skje i lys av tekst- og kanon-historien. Deretter må man analysere den teksten som faktisk presenteres før man kommer så langt at man kan fremme en hypotese av hva som er eldst osv. Det «eldste» er altså også det mest hypotetiske.

Anglo-amerikansk *common sense* har større sans for å *starte med det som foreligger*. Det er derfor neppe tilfeldig at den litteratur-inspirerte bibeltolkningen har hovedfeste i engelskspråklig rom. Når denne forskningen nå får stadig større tyngde, skyldes det trolig også at vi gjennomlever et såkalt paradigmeskifte. Eller bedre: En forskyvnig i hvilket paradigme som får hvilken vekt i faser av forskningsprosessen. En slik paradigmeforskynning er i seg selv et viktig faktum for en hermeneutisk bevisst vitenskap. I dette tilfellet er det etter mitt syn også mulig å underbygge interessedreiningen mot *den foreliggende bibeltekst* mer saklig:

Teologisk sett er poenget at det er bibeltradisjonens sluttprodukt som er kirkelig kanon. Et bibelstudium i kirkelig kontekst kommer altså uansett ikke utenom en analyse også av dette nivå i teksten. I tilslutning til Franz Rosenschweig erklærte Gerhard von Rad at symbolet R i Pentateuk-kritikken (betegner vanligvis Redaktør) er å forstå som hebraisk *rabbenu* – vår lærer.³⁴ Det er R som står for *det teologiske* innholdet i bibelteksten, og litteraturkritiske lese måter kan gjøre oss bedre i stand til en kritisk og kontrollert studie av nettopp dette innholdet.

Empirisk sett må det være riktig å redegjøre for det som faktisk foreligger før man forsøker å skape et nytt kildegrunnlag via historiske rekonstruksjoner. Eller for å si det med Robert Alter: Uansett hvordan slutt-teksten kom i stand, så er det nødvendig at også den konstituerer et meningsfullt hele. Redaktørene eller samlerne var ikke «driven again and again to include units of traditional material that made no connective sense, for reasons they themselves could not have explained».³⁵ Når det er sagt, er det etter mitt skjønn ofte ikke mulig å fortie

spørsmålet etter hvordan det først var, og hvorledes teksten kom til å bli slik den er. Det særegne med bibeltekstene, er at «det som foreligger» noen ganger har preg av å peke bakover på «det som var». I slike tilfeller inkluderer allerede den tekst-synkrone fortolkning et diakront aspekt.

3. Litteraturkritikk og tradisjonell eksegese

Dette bringer oss over i neste store problemområde: Det er et usympatisk trekk i bibelfagenes «Big Bang» at mye av det nye bryter fullstendig med tradisjonell eksegetisk forskning. En ting er at man dermed oppnår dårlige odds i tradisjonelle forskningsmiljøer (og ditto bedre odds i avant garde-miljøer). Verre rent kunnskapsøkonomisk er det det at man overser to hundreår med intens forskning – og dermed også en del utvilsomt gyldig innsikt. Altfor få har forsøkt en prinsipiell drøfting av litteraturkritisk lesning i bibelfagene.³⁶ Som vi har sett ovenfor, er denne ikonoklasme ikke nødvendig for den som vil studere Bibelen «som litteratur». På flere punkter er det både historiske og saklige berøringspunkter med tradisjonell eksegese.

A) Nå gis det som kjent flere nivåer i tradisjonell bibelforskning. Det historisk-filologiske sorterer hos engelskmennene som *lower criticism* – altså analyse på nivå av tekst og språk. Slik kritikk er uten videre forenlig med litteraturkritisk bibeltolkning. Ja, vi ser f.eks. hos Caird at det ene leder rett over i det andre. Ellers finner vi både hos Niccaci og Caird klare tilknytningspunkter mellom gammelt og nytt. På dette nivå kan det være nyttig å trekke fram at også Alter uttrykkelig demonstrerer hvordan historisk-filologisk eksegese er et nødvendig skritt på veien mot en sakssvarende litterær lesning av Bibelen.³⁷ Og når den tidlige «Bibel og litteratur»-historien er full av jødiske navn, ligger årsaken nettopp i den språklige konsentrasjonen. Det synes altså rimelig å hevde at med litteraturvitenskapelig orientert eksegese blir filologien enda viktigere enn den har vært i historisk-kritisk eksegese.

B) Beveger vi oss til eksegetikkens *higher criticism* – spørsmålet om hva som ligger *bak* tekstene – blir bildet langt mer nyansert. Her vil de forskjellige hypoteser harmonere eller kollidere alt etter sin karakter og utforming, men neppe overlappes. Spørsmål etter kilder og forfatter vil etter sin natur sjelden være den moderne litteratur-orienterte lesningens hovedspørsmål.

Det er som vi har sett, ikke problematisk for Robert Alter at Bibelens forfattere arbeider med kilder som de inkorporerte i sine dokumenter. Men når det kommer til konkret analyse, vil Alter ofte gi karakteristikken «litterære virkemidler» til fenomener som litterærkritikeren ser som tegn på kildesodring. Den nye litteraturs beste eksempel i så henseende er trolig Adele Berlins analyse av Gen 37, der hun argumenterer for at en narrativ-poetisk tolkning kommer bedre til rette med teksten enn en kildekritisk.³⁸ Tradisjonell litterærkritikk og litteraturinspirert bibeltolkning vil altså ofte ikke harmonere.

Annerledes er bildet om vi ser på formkritikken. Et problem her er imidlertid at formkritikk ikke er noen enhetlig «metode». Berlin kritiserer f.eks. utførlig Kochs gjennom-systematiserte utgave av formkritikk. Hennes ankepunkt er det tradisjonelle fokus på «den minste litterære enhet» som ifølge Berlin er en aldri belagt størrelse. Men om vi går mer i dybden, finner vi metodiske likhetstrekk mellom f.eks. Alters *Type-Scenes*, og mer pragmatisk formkritikk: Begge postulerer at det finnes prototypiske motivkombinasjoner som en leser vil kjenne igjen og lese som *litterære enheter*.

Eksplisitte forsøk på å modernisere formkritikken med litteraturkritiske grep finner vi også hos flere forfattere, f.eks. Milne, som forsøker å gjøre dette med støtte i Propp. Propps eventyrforskning var – grovt regnet – samtidig med Gunkels formkritiske grunnarbeid. Propp var av tysk avstamning, og begge hentet impulser fra og bidro til sin samtids intense eventyrforskning.³⁹ Men mens Gunkel mer fokuserte på sammenhengen mellom *Gattung* og *Sitz im Leben*, konsentrerte Propp seg mer om eventyrets «indre» strukturelle sammenheng. Og mens formkritikken etter Gunkel utarbeidet en mengde formtype-skjemata, argumenterte Propp for ett grunnskjema med en mengde variasjoner. På denne bakgrunn er det forståelig at Propps analyser dukker opp igjen når den formkritiske eksegese har kjørt seg fast i en myr av *Gliedgattungen* osv. Vi ser videre at interessen hos Milne gjelder nettopp litteraturens «indre logikk», mens hun nesten ikke er opptatt av *Sitz im Leben*.

En tilsvarende positiv tilknytning tilbake til formkritikken fant vi også hos Patric og Scult, Coats, Muilenburg og mange andre.

C) Endelig har det siste tiårets teologiske litteratur vist at det finnes et nivå over *higher criticism*, nemlig det hermeneutiske. Nøkkelspørsmålet i denne delen av det eksegetiske univers er hva som konstituerer den *mening* en tekst har (eller får). På dette nivå synes bruddet mellom tradisjonelle og nye eksegetiske modeller fullstendig. Men også mellom de nye innbyrdes er det store spenninger. Ser vi f.eks. på Patric og Scults retoriske kritikk, er det uten videre opplagt at den bygger på hermeneutiske forutsetninger som en litterærkritiker eller formhistoriker ikke kan dele, men som heller ikke Bar-Efrat eller Alter uten videre kan akseptere. Som trøst i møte med denne forvirrende situasjon, kan vi anføre at det slett ikke er så sikkert at disse grunnleggende forskjeller får så store konsekvenser for den praktiske analyse. Likevel er det klart at det gjenstår et stykke opprydningsarbeid her.

D) Når jeg for min del spør etter en syntese mellom litteraturinspirert og tradisjonell eksegese, har det en enkel årsak: Jeg ser det som et ufrakommelig faktum at enhver bibeltekst har både litterære og historiske kvaliteter – rett og slett fordi den er en *tekst fra fortiden*. Den tradisjonelle eksegesens tilknytning til historien er umistelig både av empiriske og teologiske grunner. Det vil sikkert de fleste være enige i. På den andre siden har litteraturvitenskapelig bibellesning

evne til å gripe Bibelens *fortellende* karakter. Dette er viktig også for å kunne vurdere det historiske potensiale i teksten.

Men framfor alt er det viktig fordi en slik lese måte makter å formidle fortellingens *kraft*. Denne evne er sørgelig fraværende i tradisjonell eksegese. Og her ligger for meg et tankekors: Som samfunns- og kulturinteresserte borgere leser og bruker vi en mengde tekster (trykte og elektroniske, alfabetiske og visuelle), og lar disse eksponere sitt litterære potensiale på oss: vi *forstår* dem som informasjon *om* noe. Men som eksegeter er vi ikke i stand til å redegjøre adekvat for bibeltekstenes tilsvarende potensiale. Det er i håpet om å komme bakom denne situasjon at jeg engasjerer meg i litterære lese måter. I beste fall kan vi håpe på å utvikle en bibeltolkning som både empirisk og teologisk er bedre egnet enn den som nå synes å gå i oppløsning i bibelfagenes «Big Bang».

NOTER

- 1 Et inntrykk av bredden i gjennomslaget får man gjennom tidsskriftet *Literature & Theology*, som kommer ut i Oxford fra 1987. I siste nummer, 1, 1992, tegner David Jasper det generelle bildet av litteraturfagets plass i forhold til teologien mer som helhet betraktet: «The Study of Literature and Theology: Five Years on». LT 6, 1992, 1–10.
- 2 Fortolkningen av poesi i GT har en noe annen historie: Her har man mer naturlig hatt en viss referanse til litterære problemstillinger i lengre tid.
- 3 Alter, 1981. Jeg henviser til paperback-utgaven til Basic Books, samme år.
- 4 Prickett, 1991.
- 5 Særlig kjent og brukt er Auerbach, 1946 (1982). Denne boken ble skrevet i Istanbul under andre verdenskrig, og kom først på tysk utgitt i Bern i 1946. Den tyske utgaven er vanskelig å få tak i, men Willard Trasks amerikanske oversettelse er blitt en klassiker. Alter selv nevner ellers bl.a. Perry, 1968.
- 6 Good, 1965 (1981).
- 7 Fokkelman, 1975, jfr. forordet i andre-utgaven, s. vii-x, der Fokkelman i etterhånd beskriver den problemstillingen som styrte drøftingen også i Genesis-boken. Kfr. hans andre arbeider: Fokkelman, 1989, 1986 og 1981.
- 8 Licht, 1978.
- 9 Frye, 1982, Sternberg, 1985, Josipovici, 1988.
- 10 F.eks. Gros Louis, 1974, Gros Louis, 1982, McKnight, 1985, McConnell, 1986, Longman, 1987, McKnight, 1988, Fisch, 1988, Amihai, 1989, Loades, 1991, Schwartz, 1990, Schwartz, 1990.
- 11 Alter, 1987. Se for øvrig også f.eks. Gabel (1986), 1990, som er langt enklere og mindre.
- 12 En rask gjennomgang av bibliografiene hos Ska, Josipovici, Milne og Berlin antyder at tallet på relevante enkeltstudier i hvert fall ligger godt over 500, med en viss overvekt på Sam-Kong, Rut, Jona og Genesis.
- 13 Ska, 1990.
- 14 Alter, 1981, særlig s. 47–51.
- 15 Kfr. Robert Funk: *The Poetics of Biblical Narrative*, Sonoma, CA 1988, s. vii: Bokens (NT-lig orienterte) «beginnings start in the upper reaches of sentence grammar», og fortsetter over i det rent litterære.
- 16 Niccacci, 1990.
- 17 Caird, 1980.
- 18 Bjørndalen, 1986, jfr. også Bjørndalen, 1990.
- 19 Perdue, 1991.
- 20 Se særlig Scumacher, 1990, der man finner referanser til hans tidligere artikler.
- 21 Dette er imidlertid ikke helt korrekt. Det finnes åtte-ti arbeider omkring humor og ironi i GT før Good. Noen er skrevet

- så tidlig som i perioden fra århundreskiftet og fram mot 1920-årene. En annen gruppe er skrevet i USA rundt 1960 – stort sett av jødiske forfattere, se imidlertid også Hvidberg, 1962. Rett skal imidlertid være rett: Ingen av dem er så eksplisitt orientert mot litteraturfaget som Good var.
- 22 Radday, 1990. Se allerede Crüsemann, 1980.
- 23 Jfr. Bernfried Nugel: «Zur Konstituierung des Strukturbegriffs in der englischen Literaturtheorie des 16. bis 18. Jahrhunderts», *Englische Literaturtheorie von Sidney bis Johnson*, hrsg. Bernfried Nugel (Wege der Forschung 578), Darmstadt 1984, 421–41.
- 24 Milne, 1988. Tilsvarende prosjekt hos Fontaine, 1987.
- 25 Jobling, 1986 (1978), 1986. Jfr. også Culley, 1976.
- 26 Slik også Jonathan Culler: *Structuralist Poetics. Structuralism Linguistics and the Study of Literature*, London 1975, 275ff.
- 27 Patric, 1990. En rival til eksempel-plassen kunne være Warner, 1990. Denne samling er på mange måter vel så representativ for den retorisk-analytiske praksis. Men selv om forfatterne viser konvergerende tendens, er samlingen ikke like enhetlig, og dermed vanskeligere å karakterisere. Dessuten ligger vekten på NT, noe som plasserer denne boken litt på siden i vår sammenheng.
- 28 Åtte år tidligere tok Kessler utgangspunkt i nettopp samme artikkel med samme formål, men med mindre radikale konsekvenser, Kessler, 1982.
- 29 Dette var en målsetning som styrte mye i tidlig «rhetoric criticism», og som i sin tur var påvirket av den litteraturkritiske retning vi kaller «New Criticism».
- 30 Jfr. for GT: Detweiler, 1985, samt metodiske artikler i McKnight, 1989. En annen type leser-orientert interesse hos Brueggemann, 1985. Til utbredelsen, se Porter, 1990. For en fremstilling av leserens hermeneutiske funksjon, se Ska 1990, 54–63. Se ellers Vorster, 1986 og *Semeia 31: Reader Response Approaches to Biblical and Secular Texts* (1985). Kun én av artiklene i heftet går konkret på en bibeltekst.
- 31 Se f.eks. Ian Maclean: «Reading and Interpretation» i Ann Jefferson/David Robey (eds.): *Modern Literary Theory* (2nd ed.), London 1986, 122–44. Se ellers også vår hjemlige litteraturteoretiker Atle Kittang: «Tre forståelsesformer i litteraturforskninga», *Litteraturkritiske problem*, Bergen 1975, 15–56.
- 32 Stordalen: «Eksegese og systematikk», *TTK 62*, 1991, 113–29, se s. 122–24.
- 33 Berlin, 1983:13.
- 34 Rozenschweig i brev til Rosenbaum, april 1927, publisert i *idem: Kleinere Schriften*, Berlin 1937, s. 129. Se G. v Rad: *Das erste Buch Mose, Genesis* (ATD I), Göttingen 1949, s. 322, som viser til Rozenschweig og Bubers kjente oversettelse: *Die Schrift und ihre Verdeutschung*.
- 35 Alter, 1981:20.
- 36 Noen ansatser finnes likevel: Barton, 1987, Berlin, 1983:111–34, Crossan, 1982, Greenwood, 1970.
- 37 Alter, 1981:13f, jfr. s. 19f.
- 38 Berlin, 1983:113ff.
- 39 Milne, 1988, kap. 1, jfr. Gunkel: *Märchen im Alten Testament*, Tübingen 1917, kap. 3., som dokumenterer at Gunkel hadde de samme diskusjonspartnere som Propp.

ANVENDT LITTERATUR

- Alter, R.: *The Art of Biblical Narrative*, New York 1981.
- Alter, R. og Kermode, F.: *The Literary Guide to the Bible*, London 1987.
- Amihai, M., G. W. Coats and A. M. Solomon: *Narrative Research on the Hebrew Bible. Semeia 46*, Atlanta, GA 1989.
- Auerbach, E.: *Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur*, Bern 1946.
- Bar-Efrat, S.: *Narrative Art in the Bible*, (Bible and Literature Series 17), Sheffield (1979/1984) 1989.
- Barton, J.: «Reading the Bible as Literature: Two Questions for Biblical Critics», *Literature & Theology* 1, 1987, 135–153.
- Berlin, A.: *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*, Sheffield 1983.
- Bjørndalen, A. J.: *Untersuchungen zur allegorischen Rede der Propheten Amos und Jesaja*, (BZAW), Berlin 1986.
- Bjørndalen, A. J.: «Allegory», *A Dictionary of Biblical Interpretation*, R. J. Coggins (utg.), London 1990.
- Brueggemann, W.: «Imagination as a Mode of Fidelity», *Understanding the Word. Essays in Honor of Bernhard W. Anderson*. J.T. (utg.), Sheffield 1985.
- Caird, G. B.: *The Language and Imagery of the Bible*, London 1980.
- Crossan, J. D.: «Ruth Amid the Alien Corn: Perspectives and Methods in Contemporary Biblical Criticism», *The Biblical Mosaic*, R. M. Polzin and E. Rothman (utg.), Philadelphia/Chico 1982.
- Crüsemann, F.: «Zwei alttestamentliche Witze», *ZAW* 1980, 215–27.
- Culley, C.: *Studies in the Structure of Hebrew Narrative*, Philadelphia 1976.
- Detweiler, R.(ed.): *Reader Response Approaches to Biblical and Secular Texts. Semeia 31*, Decatur, GA 1985.
- Fisch, H.: *Poetry with a Purpose: Biblical Poetics and Interpretation*, Bloomington, Ind. 1988.
- Fokkelman, J. P.: *Narrative Art in Genesis. Specimens of Stylistic and Structural Analysis*, (The Biblical Seminar), (Assen) Sheffield (1975) 1991.
- Fokkelman, J. P.: *Narrative Art and Poetry in the Book of Samuel: Vol. I: King David (1 Sam 9–20, 1 Kings 1–2)*, Assen 1981.
- Fokkelman, J. P.: *Narrative and Poetry in the Books of Samuel. Vol 2: The Crossing Fates (1 Sam 13–31, 2 Sam 1)*, Assen-Maastricht-Dover-New Hampshire 1986.
- Fokkelman, J. P.: «Time And Structure in the Abraham Cycle», *New Avenues in the Study of the Old Testament (FS: J. Mulder) (Oudtestamentische Studiën 25)*, A. S. v.d. Woude (utg.), Leiden 1989.
- Fontaine, C.: «Folktale Structure in the Book of Job: A Formalist Reading», *Directions in Biblical Hebrew Poetry*, E. R. Follis (utg.), Sheffield 1987.
- Frye, N.: *The Great Code. The Bible and Literature*, New York and London 1982.
- Gabel, J. B. og Wheeler, C. B.: *The Bible as Literature: An Introduction*, Oxford (1986) 1990.
- Good, E. M.: *Irony in the Old Testament*, Philadelphia (Sheffield) 1965 (1981).
- Greenwood, D.: «Rhetorical Criticism and Formgeschichte: Some Methodological Considerations», *JBL* 89, 1970, 418–26.
- Gros Louis, K. R. R., Ackerman, J. S. og Warshaw T. S.: *Literary Interpretations of Biblical Narratives*, Nashville 1974.
- Gros Louis, K. R. R. og Ackerman: *Literary Interpretations of Biblical Narratives, vol II*, Nashville 1982.
- Hvidberg, F. F.: *Weeping and Laughing in the Old Testament*, Leiden 1962.

- Jobling, D.: *The Sense of Biblical Narrative: Structural Analyses in the Hebrew Bible I*, (JSOT Suppl 7), Sheffield 1978 (1986).
- Jobling, D.: *The Sense of Biblical Narrative: Structural Analyses in the Hebrew Bible II* (JSOT Suppl 39), Sheffield 1986.
- Josipovici, G.: *The Book of God. A Response to the Bible*, New Haven and London 1988.
- Kessler, M.: «A Methodological Setting for Rhetorical Criticism», *Art and Meaning: Rhetoric in Biblical Literature*, D. J. A. Clines (utg.), Sheffield 1982.
- Licht, J.: *Storytelling in the Bible*, Jerusalem 1978.
- Loades, A. og McLain, M.: *Hermeneutics, the Bible and Literary Criticism* (Studies in Literature and Religion), London 1991.
- Longman, T.: *Literary Approaches of Biblical Interpretation*, Grand Rapids, Mi 1987.
- McConnell, F.: *The Bible and the Narrative Tradition*, Oxford 1986 (1991 pb.).
- McKnight, E. V.: *The Bible and the Reader. Introduction to Literary Criticism*, Philadelphia, PA 1985.
- McKnight, E. V.: *The Book and the Text. The Bible and Literary Theory*, Nashville 1988.
- McKnight, E. V.(ed.): *Reader Perspectives on the New Testament. Semeia 48*, Atlanta, GA 1989.
- Milne, P. J.: *Vladimir Propp and the Study of Structure in Hebrew Biblical Narrative* (Bible and Literature Series 13), Sheffield 1988.
- Niccacci, A.: *The Syntax of the Verb in Classical Hebrew Prose* (JSOT Suppl 86), Sheffield 1990 (1986).
- Patric, D. og Scult, A.: *Rhetoric and Biblical Interpretation* (Bible and Literature Series 26), Sheffield 1990.
- Perdue, L. G.: *Wisdom in Revolt: Metaphorical Theology in the Book of Job*, (Bible and Literature Series 29), Sheffield 1991.
- Perry, M. og Sternberg, M.: «The King Through Ironic Eyes», *Ha-Sifrut* 1, 1968, 263–92.
- Porter, S. E.: «Why hasn't reader-response criticism caught on in New Testament studies?», *Journal of Literature & Theology* 4, 1990, 278–292.
- Prickett, S.: *Reading the Text: Biblical Criticism and Literary Theory*, Cambridge Mass./Oxford 1991.
- Radday, Y. T. og Brenner, A.: *On Humour and the Comic in the Hebrew Bible*, (Bible and Literature Series 23), Sheffield 1990.
- Schwartz, R. (ed.): *The Book and the Text: The Bible and Literary Theory*, Oxford 1990.
- Schwartz, R.: «Introduction: On Biblical Criticism», *The Book and the Text: The Bible and Literary Theory*, R. M. Schwartz (utg.), Oxford 1990.
- Schumacher, J.: «Bibelsk poetikk», *Ung Teologi*, 73–94.
- Ska, J. L.: «Our Fathers Have Told Us». *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*, (Subsidia Biblica 13), Rome 1990.
- Sternberg, M.: *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading*, Bloomington, Ind. 1985.
- Vorster, W. S.: «Readings, Readers and the Succession Narrative. An Essay on Reception», *ZAW* 98, 1986, 351–62.
- Warner, M.: *The Bible as Rhetoric. Studies in Biblical Persuasion and Credibility*, (Warwick Studies in Philosophy and Literature) 1990.